

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

טוב לב משתה תמיד

הלכה

אדר ראשון ושני

פרשת תרומה תשפ"ב

שנה כ"ד – קובץ י"ז [תשצ"ז]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת תרומה

אדר ראשון ושני

"דתניא אדר הראשון כותב אדר הראשון אדר שני כותב אדר
סתם דברי ר"מ. ר' יהודה אומר אדר הראשון כותב סתם אדר שני
כותב תיניין" (נדרים ס"ג ע"א).

א

איזה אדר עיקר ואיזה תוספת וטפל

הנה יש לעיין בכל עיקר גדר שנה מעוברת שיש בה שני חדשי אדר, איזה מהם עיקר
חדש אדר ואיזה מהם חודש העיבור.

ולכאורה מצינו שתי סוגיות בש"ס שדנות בשאלה זו.

א. הנה לגבי מצוות פורים אין לנו אלא אדר שני, וכמבואר במשנה מגילה (ו' ע"ב)
ובגמ' שם דנחלקו תנאי אם מצוות היום נוהגות באדר ראשון או בשני והלכה כרשב"ג
דכל מצוות היום אינן נוהגות אלא באדר שני, הרי דזה עיקר חדש אדר.

אך באמת אין מזה כל ראיה, דבגמ' שם מבואר דר"א ב"ר יוסי ס"ל דמגילה נקראת
באדר ראשון משום אין מעבירין על המצוות ורשב"ג ס"ל אדר שני משום אסמוכי
גאולה לגאולה. הרי שנחלקו במילתא בטעמא ובסברות מסויימות ולא בשאלה
הכללית הנוגעת ליסוד דין עיבור השנה איזה משני חודשי אדר עיקר ואיזה טפל לו.
ודו"ק בכ"ז.

אמנם בירושלמי מס' מגילה (פ"א ה"ה, ז' ע"א) נסתפקו אם אדר ראשון תוספת או
אדר שני תוספת, והכריעו ממה דאמר רבן שמעון ב"ג דכל המצוות הנוהגות באדר שני
אינן נוהגות באדר הראשון. הרי דעיקר אדר הוא אדר השני, ואדר ראשון אינו אלא
תוספת, עי"ש.

ועיין ברש"י (ר"ה י"ט ע"ב) "כמה עיבור השנה, ימי אדר הראשון שאותו עושין
עיבור לשנה". הרי דאדר השני הוא עיקר חודש אדר, ואדר הראשון הוא שעושין עיבור

אדר ראשון ושני

לשנה. וכ"כ הרא"ש במגילה (פ"ק ס"ז) דאדר הראשון הוי כמו שבט ואדר שני הוא עיקר חודש אדר.

ב. והנה נחלקו תנאי לגבי שטרות איזה משני האדרים הוא אדר סתם ובאיזה מהן מוסיף שם לואי וכמבואר. והלכה כרבי יהודה דבאדר הראשון כותב סתם, כמבואר חגבי נדרים ביו"ד (סימן ר"כ ס"ח), לגבי גט באהע"ז (קכ"ו ס"ו) ולגבי שאר שטרות בחו"מ (סימן מ"ג סעיף כ"ח), וכך כתב הרמ"א באו"ח (סימן תכ"ז ס"א) "כשמעברין השנה כותבין באדר הראשון אדר סתם ובשני אדר שני".

והנה במס' נדרים שם רצו להוכיח כר"י ממה דאיתא במשנה דהנודר עד אדר אסור עד ר"ח אדר הראשון, הרי דסתם אדר הוא אדר ראשון, ודחה אביי דמתניתין מיירי דלא ידע דמעברא שתא, וכיון שלא ידע דיש שני אדרים ודאי כונתו לר"ח אדר א', עי"ש.

ולכאורה נראה מזה דלמסקנת ההלכה אדר הראשון הוא עיקר חודש אדר ואדר שני אינו אלא תוספת, ומשום"כ סתם אדר אינו אלא אדר ראשון בין לענין נדרים ובין לענין שטרות. אך בדברי הר"ן (נדרים ס' ע"ב ד"ה ומה) מבואר דהצד השווה שבין שטרות לנדרים דשניהם תלויים בלשון בנ"א, ולדבריו אין ללמוד מזה על עיקר גדר עיבור השנה. וכך נראה מדברי אביי דאם לא ידע שמיעברא שמא כוונתו לאדר הראשון הרי דבכוונתו הדברים תלויים.

והנה מצינו בזה במס' ערכין (ל"א ע"ב):

"אמר רבי אבא בר ממל מכר שני בתי ערי חומה, אחד בחמשה עשר באדר הראשון ואחד באחד באדר השני, זה שמכר לו באדר השני, כיון שהגיע יום אחד באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה, זה שמכר לו בחמשה עשר של אדר הראשון, לא עלתה לו שנה עד חמשה עשר באדר של שנה הבאה".

הרי לן לגבי המוכר בית בבתי ערי חומה דאין גמר השנה תלוי במי שקנה ראשון אלא ביום החודש והקונה בתחילת אדר שני נגמר שנתו לפני מי שקנה בסוף אדר הראשון.

וכך אמרו שם גם לגבי הקרבת הבכור תוך שנתו:

אדר ראשון ושני

"וא"ר אבא בר ממל נולדו לו שני טלאים, אחד בחמשה עשר של אדר הראשון ואחד באחד באדר השני, זה שנולד באדר השני, כיון שהגיע יום אחד באדר (השני) של שנה הבאה עלתה לו שנה, זה שנולד לו בחמשה עשר באדר הראשון, לא עלתה לו שנה עד חמשה עשר באדר של שנה הבאה".

הרי לן דהטלה שנולד בתחילת אדר שני מצוה להקריבו בתחילת אדר, והנולד לפניו בסוף אדר הראשון מותר להקריבו עד סוף אדר דשנה פשוטה.

ומכאן למד בספר האגור לגבי בר מצוה בשנה מעוברת למי שנולד באדר בשנה פשוטה דהבר מצוה באדר השני, וכך הביא הבית יוסף בסימן נ"ה, והרמ"א (שם סעיף י').

אלא שמ"מ נחלקו במי שנולד בשנה מעוברת באדר הראשון וגם בשנת הי"ג שוב השנה מעוברת, מתי נכנס הוא לעול המצוות. המג"א (סק"ה) דייק מלשון השו"ע דבזה נכנס למצוות באדר הראשון, אך המג"א דחה דבריו ונקט דכיון דאין עיקר חדש אדר אלא אדר השני מה לן אם נולד באדר סתם או באדר ראשון.

אך רוב הפוסקים אכן נקטו להלכה דבכה"ג אכן הבר מצוה היא באדר הראשון.

ולענ"ד סברא פשוטה כדבריהם, והגדרת הדברים פשוטה, דהנולד בראשון באמת לא נולד באדר, אלא באדר הראשון, וכיון שנולד באדר הראשון בדין הוא שיכנס למצוות באדר הראשון, משא"כ בנולד בשנה פשוטה בחודש אדר, שנולד באדר וסתם אדר הוא אדר השני, ודו"ק בזה.

והנה בשני תחומים נוספים דנו הפוסקים בשאלה זו, בדיני אבילות ובדיני בר מצוה.

א. בסימן תקס"ח סעיף ז' כתב השו"ע "כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר והשנה מעוברת יתענה באדר ב'". והרמ"א הביא החולקים דיום היא"צ הוא באדר ראשון, וכבר תמה שם המג"א (ס"ק כ') דהב"י סתר דבריו מיו"ד סימן ר"כ.

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן י"ד) כתב דאין דין יא"צ תלוי בדיני שטרות, אלא טעם אחר יש בפלוגתא זו. דמחד גיסא אקדומי פורענותא לא מקדמינן ומשו"כ יש סברא לקבוע את יום היא"צ לאדר השני, ומאידך י"ל דבשנה ראשונה יש לקבוע את יום היא"צ באדר הראשון כדי להקל את מדת הדין מעל המת, עי"ש.

אדר ראשון ושני

אך להלכה נקט החת"ס עיקר כדעת השו"ע דיש לקבוע את היא"צ באדר השני וכדעת השו"ע, ועיין שם בסימן קס"ג.

ולמעשה יש בזה מנהגים חלוקים בין האשכנזים, נהרא נהרא ופשטיה.

ב. ובאו"ח (סימן נ"ה סעיף י') כתב הרמ"א דהנולד באדר ובשנת י"ג השנה מעוברת אינו נעשה בר מצוה אלא באדר שני, ומקורו בשו"ת מהר"י מינץ (סימן ט'), ובפר"ח שם וכן בשו"ת מהר"ש הלוי (או"ח סימן ט"ז) נקטו דלענין גדלות אין הדבר תלוי אלא ב"ג שנים ונעשה ב"מ באדר ראשון.

ובדעת מהר"י מינץ והרמ"א נראה פשוט דכיון דלגבי כלל דיני התורה אין אדר אלא אדר שני כך גם לגבי הלכה זו, ודו"ק.

ב

אם יש מצות שמחה באדר הראשון

הן אמרו חכמים (משנה תענית כ"ט ע"א) משנכנס אדר מרבין בשמחה, ויש לעיין למה דקיי"ל דכל מצוות היום דפורים אינן נוהגות אלא באדר השני, האם הלכה זו דמרבין בשמחה נוהג אף באדר הראשון.

ושמתי אל לבי בשו"ת חת"ס (חשן משפט סימן כ') בחתימת יד קדשו שכתב "ואחתום בברכה... א' דר"ח אדר ראשון שמרבים בו בשמחה לסדר שכנתי בתוכם תקפ"ט לפ"ק, משה"ק סופר מפפד"מ".

הרי לן משיחת חולין של מרן החת"ס דגם באד"א מרבין בשמחה.

אך בדברי רש"י שם לכאורה יש לדייק שלא כן, דכתב "משנכנס אדר ימי נסים היו לישראל, פורים ופסח".

הרי לן דסיבת השמחה משום דבחודש זה יש ימי הפורים וכן בניסן שיש בו פסח, ולכאורה פשוט לפי"ז דאין צריך להרבות בשמחה באדר ראשון כיון שאין בו ימי פורים.

וכך כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סימן פ"ח) ודקדק כן מדברי רש"י, והוסיף לבאר דרש"י נקט גם ימי הפסח משום דעיקר מה שאמרו דמרבין בשמחה אינו אלא

אדר ראשון ושני

משום דימי נסים סמוכים הם. ולענ"ד נראה כונת רש"י פשוטה דמשנכנס אדר מרבין בשמחה עד אחר ימי הפסח ולא רק בימי אדר בלבד. אך מ"מ כתב בשא"י לד"ק מדברי רש"י דבאד"א אין מרבין בשמחה.

אך לענ"ד אין בזה הכרח ואפשר דאין כונת רש"י אלא לבאר באופן כללי דסיבת השמחה משום נסים שנעשו בחודשים אלה, אך מ"מ אפשר דגם באד"א מרבין בשמחה כיון דמ"מ אדר הוא.

ובאמת נראה דשאלה זו שנויה במחלוקת, דהנה בשו"ע סוף או"ח (סימן תרצ"ז ס"א) כתב המחבר "יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם ואין אומרים מזמור יענק ה' ביום צרה ואסור בהספד ותענית אבל שאר דברים אין נוהגים בהם וי"א דאף בהספד ותענית מותרים".

הרי שנחלקו אם פורים קטן אסור בהספד ותענית, והרמ"א שם כתב:

"הגה והמנהג כסברא הראשונה י"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון (טור בשם הרי"ף) ואין נוהגין כן מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים וטוב לב משתה תמיד".

הרי די"א דחייב בפורים קטן במשתה ושמחה, וזו דעת התוס' (במגילה שם). אך להלכה אין חיוב סעודה באדר ראשון, אך מ"מ ראוי להרבות קצת בסעודה ולחוש לדעת המחמירים. וכך נהג רבינו יחיאל מפריש מבעלי התוספות וכמובא אף במשנ"ב (שם סק"ה).

ונראה לכאורה דאם בפורים קטן יש מצות משתה ושמחה יש אף באדר ראשון מצוה להרבות בשמחה, אבל אם בפו"ק אין מצות משתה ושמחה מסתבר דגם אין מרבין בשמחה באדר ראשון.

וחידוש גדול כתב בכתב סופר בספרו עה"ת (פרשת תצוה) דאלה שנוהגים להרבות בסעודה בפורים קטן יש להם גם לשלוח משלוח מנות, דהלא משלוח מנות משום סעודת פורים הם. ואם באנו להחמיר ולחוש דיש מצות שמחה גם בפורים קטן ראוי להחמיר גם במשלוח מנות.

אדר ראשון ושני

ובדרכו כתב לדקדק למה לא אמרו במשנה אלא "אין בין אד"ר לאד"ש אלא מקרא מגילה ומתל"א בלבד", ולא הזכירו משלוח מנות, דבאמת יש משלוח מנות אף באד"ר כשם שיש בו משתה ושמחה.

אך כבר כתבתי במנחת אשר מועדים (ח"ב סימן כ"ח – כ"ט) דגם מתנות לאביונים עניינם שמחת פורים ודמיא לחלוטין למשלוח מנות, ומשו"כ נראה יותר דגם משלוח מנות בכלל מתנות לאביונים ודין אחד להם.

וראיתי בשו"ת כת"ס (יו"ד סימן קל"ו) שכתב דהרמב"ם לשיטתו הוכיח מהמבואר במשנה דע"כ אין כלל מצות שמחה באדר ראשון, דאת"ל דיש בו מצות משתה ושמחה תימה הדבר שאין בו מתנות לאביונים, וכיון שלהדיא אמרו שאין בו מתל"א ע"כ שאין בו מצות שמחה כלל, ודפח"ח.

וחידוש עצום כתב השפת אמת (מגילה שם ד"ה בתוס' ד"ה ור"א) דאם אכן יש מצות שמחה בפורים קטן אין זה אלא לענין בדיעבד דאם אכל סעודתו באדר ראשון יצא יד"ח, אבל לא מסתבר דיש מצוה לכתחלה במשתה ושמחה בשני חדשי אדר, ולפי"ז כתב לחדש דאין נכון כלל לעשות סעודה לשם שמחת פורים באדר ראשון, דכיון דבדיעבד יצא יד"ח נמצא מבטל עיקר מצות השמחה שהיא באדר השני, עי"ש.

וכל דבריו חידוש עצום, וגאון זה הלך בזה בדרכו העצמאית כדרכו בכ"מ, אך נראה פשוט בדעת הראשונים דפשוט בעיניהם דאם יש מצות שמחה אף באד"א בודאי מדובר על מצוה לכתחילה ופשוט דאינו נפטר בזה ממצות השמחה באדר השני, וכל דבריו חידוש המה.

ועוד חידוש כתב שם השפ"א (שם במשנה) דרבותא דמתניתין היא דקמ"ל דאפילו לחיוב ממון אמרינן דאינו יוצא בראשון, ומתוך כך כתב להסתפק במי שנתן מתנות לאביונים בפורים קטן אם האביון חייב להחזיר מה שנתנו לו כיון דהוי נתינה בטעות.

ולכאורה פשוט כביעתא בכותחא דאם אכן נתן מתנה לאביון לשם מתל"א ודאי דהוי נתינה בטעות וחייב להחזיר ומה צד יש לומר בזה דאינו חייב להחזיר, וצ"ע.

אדר ראשון ושני

ג

איזה משני אדרים הוי מזל דגים

הנה י"ב מזלות יש כנגד י"ב חודשי השנה וכל חודש ומזלו המסויים, ויש לעיין איזה משני האדרים שבשנה מעוברת הוי מזל דגים, ושאלה זו תלויה לכאורה בשאלת היסוד דלעיל (אות א') איזה משני החדשים בעצם חודש אדר הוא ואיזה אינו אלא טפל ותוספת.

וראיתי בלבוש או"ח (סימן תרפ"ה ס"א) שכתב:

"ואדר ראשון בשנת העיבור אין מזלו מזל דגים עד אדר השני, שאין אדר הראשון אלא תשלומים לחדשים שעברו בג' שנים להשלים חדשי הלבנה לחדשי החמה".

הרי שכתב דברים מפורשים דבאמת אדר הראשון אינו אלא תשלומים לשאר השנים אך עיקר אדר אינו אלא השני, ומשו"כ אין אדר הראשון מזל דגים.

וראה מש"כ החת"ס (שו"ת או"ח סימן קס"ג) יתירה מזו דמאחר וקיי"ל "דעשו אנשי כנה"ג השני לעיקר לענין נס משום מסמך גאולה לגאולה, א"כ הראשון הוא שבט ולא שייך אין מעבירין על המצות".

ודבריו חידוש גדול דבעצם אדר ראשון אינו אלא שבט, ולכאורה כתב כן בדרך הפלגה, מ"מ דבריו כעין דברי הלבוש המה.

אך בספר חזקוני עה"ת (שמות י"ז ט') כתב פירוש מחודש, וז"ל:

"בחר לנו אנשים שנולדו באדר השני ואין להם לירא ממכשפות שהרי אין בו מזל ובני עמלק מכשפנים הם ויש להם יכולת ביי"ב מזלות ובעת שאין בו מזל אין כשוף מצליח".

הרי לן מדבריו דדוקא אדר השני אין בו מזל דגים ואין בו מזל כלל ולא כדברי הלבוש.

אדר ראשון ושני

וכדבריו כתב גם הבני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר א' אות י"א ומאמר ד' אות י"א) והביא כן מספר דבש לפי מרבינו החיד"א שכתב כן בשם רבינו אפרים מבעלי התוס', עי"ש.

והבנ"י כתב לפי"ז לבאר למה תיקנו פורים באדר השני וז"ל: "ולשמע און שמעתי שגזירת המן היתה על חדש אדר שני וכו'", עי"ש.

ובאמת איתא בירושלמי (מגילה ז' ע"א):

"ר' לוי בשם רבי חמא בר חנינה אותה השנה היתה מעוברת מה טעמה מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר".

ובקרוב עדה פירש שם דלכאורה מה דכתיב הוא חדש אדר יתירא הוא אלא ע"כ הכונה לחדש אדר שבכל שנה הוא חדש שנים עשר אבל השנה היה חודש שלש עשר, עי"ש. ולשיטת הבנ"י מן השמים היה שגזירת המן היה באדר השני שאין בו כשוף משום שאין בו מזל, כמבואר.

ד

בדיני בר מצוה בחדש אדר בשנה מעוברת

"אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר שני באחד בו ושנת י"ג אינה מעוברת אותו שנולד בכ"ט לאדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט לאדר בשנת י"ג להיות בן י"ג שנה ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני יהיה בן י"ג שנה כיון שהגיע אחד באדר של שנת י"ג. הגה, ומי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני" (שו"ע או"ח סימן נ"ה סעיף י').

ומקור הלכה זו הביא הב"י מספר האגור שלמדו מהמבואר בערכין (ל"א ע"ב) לגבי בתי ערי חומה ובכור תוך שנתו, עי"ש. (וכבר דנתי בדבריו לעיל באות א')

(אמנם הפרי חדש שם חלק על הרמ"א והביא דעת מהר"ש הלוי דלענין בר מצוה לעולם אזלינן בתר אדר הראשון והקודם להיולד לעולם קודם לזה שנולד אחריו, עי"ש).

אדר ראשון ושני

וחידוש גדול יש בהלכה זו, דהגדול מחבירו קטן ממנו, וזה שנולד ראשון, נכנס לעול התורה והמצוה מאוחר מחבירו הצעיר ממנו.

ואף דלכאורה מסתבר דבמבחן המציאות מי שנולד ראשון מגיע לבשלות הגוף, השכל והנפש לפני זה שנולד אחריו, מ"מ מבחינת ההלכה אין הדבר תלוי אלא בתאריך יום לידתו. וכיון שאדר שני הוא עיקר חודש אדר לכל דת ודין נמצא שזה מגיע ליום לידתו לפני חבירו הגדול ממנו.

ויש לפרש דבר זה בשני פנים:

א. אף שאכן הלכה זו נסתרת מפשטות הסברא, כבר ביארתי בכמ"ק דיש ופרטי ההלכה המסויימת נסתרים מכללו של דבר, ולפעמים יש בפרט מה שאין בכלל, ואף דלפי פשטות הענין האדם נכנס לכלל חיוב מצוות בהגיעו לדעת שלמה ולפלגות ראובן, מ"מ פרטי הדין קובעים שבהגיעו ליום הולדתו הי"ג גדול הוא ואין הדבר תלוי אלא בהגיעו ליום זה.

ב. כבר אמרו בירושלמי (כתובת ד' ע"א, נדרים כ"ג ע"ב וסנהדרין ו' ע"א) דע"י עיבור השנה משתנה מציאות הטבע ודרשו שם "א"ר אבין אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. בת שלשה שנים ויום אחד נמלכו בית דין לעברו בתולין חוזרין ואם לאו אינן חוזרין" והש"ך ביו"ד סימן קפ"ט סק"י"ג הביא את הדברים.

וכיוצא בדבר י"ל גם בני"ד דגם מציאות הטבע ובשלות הדעת נקבעת ומושפעת ע"י ההלכה וזה שנולד אחרון יגיע לדעת שלימה קודם לחבירו. וכבר רמז המג"א (שם סק"י) לדברי הירושלמי בהלכה זו.

וכבר כתב החת"ס (שו"ת או"ח סי' י"ד) לפרש הלכה דידן לפי"ד הירושלמי.

ועוד נחלקו הפוסקים בשנים שנולדו בשנה מעוברת, זה בסוף אדר הראשון וזה בתחילת אדר השני וכללות י"ג שנים השנה שוב מעוברת. דעת המגן אברהם שם סק"י דגם בכה"ג זה שנולד בסוף אדר"א אינו מגיע למצוות אלא בסוף אדר שני דאין לנו אדר אלא אדר השני בלבד.

ובשו"ת חת"ס (או"ח סימן י"ד) חלק עליו וס"ל דהנולד באדר הראשון נעשה ב"מ באדר הראשון, וכבר קדמו בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן ט') וגם בשו"ת שיבת ציון

אדר ראשון ושני

(ח"א סימן ט') חלק על המג"א, וכך פסק המשנ"ב (שם ס"ק מ"ג). והחת"ס סתר דבריו בסימן קס"ג שם פסק כשיטת המג"א, עי"ש.

ועוד נחלקו האחרונים בחיוב לכבד את אחיו הגדול, דבשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן קע"ד) כתב דשני אחים שאחד נולד בסוף אד"א ואחיו נולד בתחילת אד"ב זה שנולד בתחילת אד"ב חייב דחייב בכבוד אחיו הקטן כאילו היה אחיו הגדול ומתקיים בו "ורב יעבוד צעיר", וכך כתב גם לגבי מה שאמרו (יבמות ל"ט ע"א) מצוה בגדול לייבם, דזה שנולד בתחילת אד"ב הוא הגדול שעליו לייבם אשת אחיו.

ובשו"ת שבות יעקב שם דחה דבריו וכתב לחלק בין דין בר מצוה שתלוי בשנים להני תרי הלכתא דלא בשנים תלי" מילתא אלא בגדלות והגדול במציאות והנולד לפני חבירו הוא האח הגדול בין לענין כבוד ובין ליבום וחליצה, עי"ש.

ואני לכשעצמי קשה לי להבין למה זמן הגדלות תלוי ביום הלידה דוקא, והלא זה שנולד בל' אד"א כבר היה בעולם בא' אד"ב ולמה לא יהיה בר מצוה ביום זה שבו היה בעולם לפני י"ג שנים. אך בהכרח צ"ל שדין הגדלות אכן תלוי בתאריך הלידה, והב"י הביא בשם האגור שלמד הלכה זו מהמבואר בערכין (ל"א ע"ב) לגבי בתי ערי חומה, עי"ש. אך לגבי כבוד אחיו ומצות הגדול לייבם ודאי מסתבר כדעת הש"צ דאין זה תלוי אלא באחיו הגדול שבאחין, וז"פ.

ועוד דנו האחרונים במי שנולד בשנה מעוברת בל' אד"א שהוא א' דר"ח אד"ב, ושנת הב"מ שנה פשוטה היא, האם נכנס הוא לעול המצוות בל' שבט שהוא א' דר"ח אדר, או שמא בל' אדר שהוא א' דר"ח ניסן.

ויש ללמוד הלכה זו מדברי הפוסקים במי שנולד בר"ח כסלו שהיה יום א' כסלו ובשנת הב"מ יש שני ימי ר"ח, וכתב הב"ח (שו"ת סימן קמ"ה) דנעשה ב"מ בל' חשון שהוא א' דר"ח כסלו, וכן לחילופין כשנולד בא' דר"ח כסלו שהוא ל' חשון ובשנת הב"מ יש יום א' ר"ח כסלו דכתב המג"א דנעשה ב"מ בר"ח כסלו, וכמבואר במשנ"ב (סימן נ"ה ס"ק מ"ה). הרי לן דלעולם נעשה ב"מ בראש חודש ולא ביום החודש ביום הולדתו, וכמו"כ בני"ד.

אדר ראשון ושני

ה

והנה אמרו שם (תענית כ"ט ע"א):

"אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה - כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, אמר רב פפא הלכך, בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי - לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה".

וראיתי בקובץ מוריה (אדר א' תשל"ח שנה ז' גליון י"א - י"ב) מה שכתב הסבא קדישא בירושלים מהרש"א אלפנדרי לתמוה שדבריהם סותרים את מה שאמרו בסנהדרין (ס"ה ע"ב):

"מעונן... רבי עקיבא אומר זה המחשב עתים ושעות, ואומר היום יפה לצאת, למחר יפה ליקח".

הרי דאסור לחשב שעות וזמנים ולייחס בגולות לטוב ולרע.

וכתב ליישב לפי"ד הריטב"א (בתענית שם) דאף שאמרו חז"ל (שבת קנ"ו ע"א) "אין מזל לישראל" אין זה אלא בשאר חדשים אבל בשני חדשים אלה אב ואדר יש מזל לישראל, עי"ש.

וכונתו לומר דמה שאסור לעונן אינו אלא משום דאין מזל לישראל, הא אם יש מזל לישראל מותר לעונן וכיון שבשתי חודשים אלה יש לישראל מזל אין איסור לעונן.

אך באמת תימה לפרש גמ' מפורשת מנפסקה גם בשו"ע (יו"ד קע"ט סעיף ג') עפ"י מה שכתב הריטב"א בדרך ספק, ולא מצינו כדבריו בשאר הראשונים.

ועוד דהלא נחלקו אמוראי שם אם יש מזל לישראל או אין מזל לישראל ור"ע דבריו דברי תנאי, ומשו"כ נראה יותר דאף אם יש מזל לישראל אסור לעונן ולתלות במזלות אלא להתנהג בתמימות עם הקב"ה.

אך כל עיקר הקושיא לא הבנתי דהלא כתבו שם התוס' (ד"ה אמר) שדברי רב פפא מושתתים על מה שאמרו "מגלגלין חובה ליום חייב" וה"ה שמגלגלין זכות ליום זכות, ופשוט הדבר דאותן הימים שבהם עשה הקב"ה חסד עם אבותינו, וזה לעומת הימים

אדר ראשון ושני

שבהם חרב הבית והחושך כיסתה ארץ נקבע לדורות לזכות ולחובה, ולא אמרו דאסור לעונן ולחשב שעות ועתים אלא בתולה במזלות מדעת האיציטגנינות או מדעתיה דנפשיה.

ולכאורה הדבר פשוטים וברורים.

טוב לב משתה תמיד

טוב לב משתה תמיד

זכרוני שבילדותי שמעתי סיפור שאחד הגדולים כשנפרד מבנו לתקופה ארוכה אמר לו "זכור לך שיש שני תמידין בכל יום". והבן לא הבין פשר דבר בדברי אביו עד שחכם אחד האיר את עיניו שהכונה לשני תמידים שבדברי הרמ"א בשו"ע או"ח. בסימן א' ס"א כתב הרמ"א קרא דשויתי ה' לנגדי תמיד, ובסוף השו"ע (סימן תרצ"ז ס"א) הביא קרא "וטוב לב משתה תמיד", ואלה שני התמידים שחובתם רובצת חובה בכל יום ויום ובכל שעה ושעה, ודפח"ח.

והוספתי בזה דצריך שיהיו תמידין כסדרן, בתחילה שויתי ה' לנגדי תמיד, ורק אח"כ טוב לב משתה תמיד, ואל יעלה על דעתו שאפשר להפוך את הסדר ולהקדים את המאוחר, שהרי מי שמתחיל ב"טוב לב משתה תמיד" יקשה עליו לשוב ולזכות ב"שויתי ה' לנגדי תמיד".

אלה הם התמידים שעל האדם בכל יום תמיד. היראה והשמחה, "שויתי ה' לנגדי תמיד" למען תהיה יראתו על פניכם, וטוב לב משתה תמיד בשמחת המצוה ושמחת התורה ושמחת היראה.

משחר נעורינו הורגלנו לחשוב שהיראה והשמחה לא ישכנו בכפיפה אחת ותרתי דסתרי הם, ובאמת כך הוא טבעו של אדם, כאשר אימה ופחד אופפים את האדם אין הוא יכול להיות שמח וטוב לב. אך יראת אלקים שאני. יראה זו מגבירה ומעצימה את שמחת הלב.

וכך כתב החסיד רבינו יונה בר"פ אין עומדין במס' ברכות:

"וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה, טעם הדבר כדי שלא ימשך מתוך השמחה לתענוגי העולם וישכח עניני הבורא על כן צריך לערבב זה עם זה כדי שיהיה על הקו הממוצע. ופשטיה דקרא כך הוא שאע"פ שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו שבשעה שהאדם מפתח מזולתו הוא עומד נרתע ודואג אבל הקדוש ברוך הוא איננו כן אדרבה כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו ישמח ויגיל

טוב לב משתה תמיד

באותה יראה מפני שבאמצעותה מתעורר לקיים המצות ושש ונעלם בקיומה שיודע כי שכרו אתו ופעולתו לפניו ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד עבדו את ה' ביראה וגו' ובפסוק אחר עבדו את ה' בשמחה ר"ל תעבדו את ה' ביראה ובאותו היראה תשמחו ותגילו בה כמו שאמרנו ואף על פי ששמחה אחרת אסורה כמו שהוזכר למעלה שמחה זו מותרת ומחוייבת כענין שנא' "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב וגו'".

וראיה גדולה דאין היראה והשמחה סותרות זא"ז מדברי המדרש סו"פ פקודי:

"א"ר יוחנן כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים וכל מי שמבקש לחשב הולך לשם למה שלא יחשב בירושלים ויצר לפי שנקראת משוש כל הארץ, וכל השבת הזה למה שהיא קרית מלך רב ומשחרבה ערבה השמחה וגלה משוש כל הארץ".

הרי לן דירושלים עיר הקדש בימי הרגל היתה משוש כל הארץ ואף שמץ צער אסור היה שיהיה בה, אף שאלפים ורבבות עלו אליה מקרוב ומרחוק עם מטרה אחת "למען תלמד ליראה את ה' אלקיך" (דברים י"ד כ"ג). ובהכרח שאין היראה דוחקת את רגלי השמחה אלא השמחה והיראה משלימות זו את זו.

וכך שנינו בתנא דבי אליהו (רבה פ"ג) "יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי".

ב

ושמחה זו שני פנים לה שמחת המצוה מחד ושמחת התורה מאידך.

כמה גדולה שמחת המצוה, למדנו במדרש:

"למדתך תורה דרך ארץ שכשיהא אדם עושה מצוה יהא

טוב לב משתה תמיד

עושה אותה בלב שמח" (ויק"ר פל"ד סי' ט').

"השמחה שישמח האדם בעשיית המצוה ובאהבת הא-
ל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה
זו ראוי להפרע ממנו שנאמר 'תחת אשר לא עבדת את ה'
אלקיך בשמחה ובטוב לבב', וכל המגיס דעתו וחולק כבוד
לעצמו ומתכבד בעיניו במקומו אלו חוטא ושוטה, ועל זה
זהיר שלמה ואמר 'אל תתהדר לפני מלך', וכל המשפיל
עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד
מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת והייתי
שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה'
שנאמר והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה'" (רמב"ם שלהי
הלכות לולב).

"התנאי הרביעי, השמחה הגדולה במצוה, דכל מצוה
ומצוה שתזדמן לו דורנא הוא דשדיר ליה קודשא בריך הוא,
ולפי רוב השמחה יגדל שכרו. וכן גילה הרב החסיד המקובל
מהר"ר יצחק אשכנזי זצ"ל לאיש סודו, שכל מה שהשיג
שנפתחו לו שערי החכמה ורוח הקודש, בשכר שהיה שמח
בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית, ואמר, דהיינו
דכתיב 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב
לבב מרוב כל', פירוש מרוב כל, מכל מיני תענוג שבעולם
ומכל זהב ופז רב ואבנים טובות ומרגליות" ("חרדים" הקדמה
למצות א' וד').

ועוד זאת מצינו לגדול תלמידי האר"י החי, דולה ומשקה מתורת רבו:

"גם דע כי העושה מצוה אין מספיק לו במה שיעשה
אותם, שהרי מצינו בדברי רז"ל שאמרו כל העושה מצוה
אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו, וכיוצא בזה אמרו כל
המקיים מצוה פלונית יש לו כך וכך, והנה אנחנו ראינו כמה
וכמה מצות שעושים בנ"א ואינם מתקיימים דברי רבותינו

טוב לב משתה תמיד

ח"ו בענין גודל שכרם אפילו בעוה"ז, אבל השרש שהכל נשען עליו הוא שבעשיית המצות אל יחשוב שהיא עליו כמשא וממהר להסירם מעליו, אבל יחשוב בשכלו כאילו בעשותו אותה המצוה ירויח אלף אלפים דינרי זהב ויהיה שמח בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ מלב ונפש ובחשק גדול כאילו ממש בפועל נותנים לו אלף אלפים דינרי זהב אם יעשה אותה מצוה, וזהו סוד הפסוק 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב' וזה סוד רב ברונא דחד יומא סמך גאולה לתפילה ולא פסק חוכא מפומיה כל ההוא יומא וזה יורה על היות אמונת בטחונו בבורא ית' בתכלית האחרון יותר משאם היה השכר מזומן לפניו בפועל, וכפי גודל שמחתו באמת ובטוב לבב הפנימי כך יזכה לקבל אור עליון, ואם יתמיד בזה אין ספק שישרה עליו רוח"ק, וענין זה נוהג בקיום כל המצות כולם בין בעת שעוסק בתורה שיהיה בחשק גדול נמרץ בהתלהבות עצום כאילו עומד לפני המלך ומשרת לפניו בחשק גדול למצוא חן בעיניו ולקבל ממנו מעלה יתירה וגדולה" ("שער המצוות" לרבינו חיים ויטאל – הקדמה).

וכונת האריה"ק למה שאמרו (ברכות ט"ז ע"ב):

"אמר ליה רבי אלעא לעולא, כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא ושמח במצות, זימנא חדא סמך גאולה לתפילה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא".

אדם גדול הוא, במה נבחנת גדלותו של אדם, בשמחת המצוה.

השמח במצות, השש בעוז קיומן, "אדם גדול הוא".

כמה נשגבה מעלה זו אשר הזהירנו עליה בספר תורת האלקים: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל" עמוק הוא החטא, כבד ללא נשוא וכבר אמרו בשם הרבי הקדוש ר' מנחם מנדל

טוב לב משתה תמיד

מקוצק זצ"ל "מילא לא עבדת את ה' אלקיך ובגין כך הילכת ביגונך וביסורי לבבך על כי המרת רצון קונך, אך היאך תיתכן זאת כי כשלת בעונך ועוד מתהלך הינך בשמחה ובטוב לבב? אכן בשל כך 'ראוי' אתה ורבצה עליך אלת הברית הכתובה עלי ספר.

ועוד מצינו (ברכות ל' ע"ב):

"אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב אמר ליה אנא תפילין מנחנא רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא חזייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה (משלי י"ד) בכל עצב יהיה מותר כתיב אמר ליה אנא תפילין מנחנא".

ופרש"י "תפילין מנחנא – והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי".

אך רבינו יונה פירש בדרך אחר:

"ופי' תפילין מנחנא ר"ל שמחת מצוה אני שמח כי חולה הייתי במעיי ולא יכולתי להניח התפילין זה כמה ימים מפני חשש הנקיות ועכשיו כשנתרפאתי אני שמח בקיום המצוה הזו מתוך חפצי בה".

הרי לן דשמחת המצוה לא היתה חבויה בלבם בלבד, אלא שמחה זו אפפה את כל הוייתם והיתה ניכרת על פניהם עד שאמרו כל גדולי החכמים, רבה ורב זירא דהוי קא בדחי טובא, ומזה נלמד מה גדולה היא שמחת המצוה.

ג

ושמחת התורה מה היא.

"אמר רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל ר' אליעזר בן שמוע ואמרי לה למצות מדותי של ר' אליעזר בן שמוע

טוב לב משתה תמיד

מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת אמר לו רבי השוחט את הזבח להניח מדמו למחר מהו אמר לו כשר ערבית אמר לו כשר שחרית אמר לו כשר צהרים אמר לו כשר מנחה אמר לו כשר אלא שר' אליעזר פוסל, צהבו פניו של יוסף הבבלי אמר לו יוסף כמדומה אני שלא כיווננו שמועתינו עד עתה, אמר לו רבי הן אלא שר' יהודה פסול שנה לי וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי עכשיו ששנית לי החזרת לי אבידתי, זלגו עניו דמעות של רבי אליעזר בן שמוע, אמר אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר קרא עליו את המקרא הזה מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי" (מנחות י"ח ע"א).

צהבו פניו של יוסף הבבלי ... וזלגו עיניו של ר' אלעזר בן שמוע דמעות ... אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבים עליהם ביותר, מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי.

וראה נא דבריו הנפלאים והנשגבים של אור החיים הק' בפרשת כי תבא (דברים כ"ו י"א):

"שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם".

ויהי רצון שיהיה חלקנו עמהם, בזה ובבא.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

